

КОРОЄД С. О.,
доктор юридичних наук, професор,
в.о. президента
(Науково-дослідний інститут
публічного права)

УДК 347.91/.95
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.4.13>

НАДМІРНИЙ ФОРМАЛІЗМ ЯК ПЕРЕШКОДА ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО І ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Розглядається категорія процесуальної форми захисту прав та розкривається її зміст. Звертається увага на існування такого правового явища, як “процесуальний формалізм”, що пов’язане з необхідністю неухильного дотримання судами процесуальної форми. Описується ситуація зайвого формалізму при тлумаченні процесуальних норм, яка має назву “надмірний формалізм”, що визнається неправомірним обмеженням права на доступ до суду як елемента права на справедливий суд. На основі вивчення окремих наукових праць та судових рішень в конкретних судових справах з’ясовується правова природа надмірного формалізму, встановлюються форми його прояву при трактуванні судами процесуального і матеріального права, а також визначаються шляхи зменшення або уникнення його проявів в процесуальній діяльності суддів. Розкриваються погляди вчених-адміністративістів і процесуалістів на розуміння змісту категорій формалізму, процесуального формалізму і надмірного формалізму. Висвітлюються окремі судові рішення Європейського суду з прав людини та Верховного Суду, в яких дається характеристика розумному формалізму та надмірному формалізму в судовому процесі. Описується найбільш поширена сфера застосування судами надмірного формалізму, якою є позбавлення особи доступу до суду, що проявляється в різних процесуальних формах на різних стадіях процесу. Звертається увага на таке правове явище, як “правовий туризм” – найбільш небезпечний прояв надмірного формалізму. Наводяться окремі судові рішення, в яких надмірний формалізм застосовується не лише при трактуванні норм процесуального, але й матеріального права при оцінці правомірності рішення (дії, бездіяльності) суб’єкта владних повноважень. Аргументовано, що визначення необхідності відступу від суворого трактування процесуальних норм має відбуватись з урахуванням конкретної процесуальної ситуації, в якій суд має здійснювати тлумачення процесуальної норми на користь необхідності забезпечення особі її права на доступ до правосуддя, якщо відступ від певних формальностей істотним чином не впливає на передумови права на звернення до суду та умови реалізації цього права, але водночас є необхідним для реального забезпечення особі права на доступ до суду та виконання завдання адміністративного (цивільного) судочинства.

Ключові слова: адміністративне судочинство, цивільне судочинство, правосуддя, процесуальна форма, процесуальний формалізм, надмірний формалізм, процесуальні норми, доступ до правосуддя, справедливий розгляд, судовий захист, ефективність.

Koroied S. O. Excessive formalism as an obstacle to the effectiveness of administrative and civil proceedings

The category of procedural form of rights protection is considered and its content is disclosed. Attention is drawn to the existence of such a legal phenomenon as "procedural formalism", which is connected with the need for the courts to strictly observe the procedural form. The situation of extra formalism in the interpretation of procedural norms is described, which is called "excessive formalism", which is recognized as an unlawful restriction of the right to access to court as an element of the right to a fair trial. Based on the study of individual scientific works and court judgments in specific court cases, the legal nature of excessive formalism is clarified, the forms of its manifestation in the interpretation of procedural and substantive law by the courts are established, and the ways of reducing or avoiding its manifestations in the procedural activities of judges are determined. The views of administrative scientists and processualists on the understanding of the content of the categories of formalism, procedural formalism and excessive formalism are revealed. Some judicial decisions of the European Court of Human Rights and the Supreme Court are highlighted, which characterize reasonable formalism and excessive formalism in the judicial process. The most common area of application of excessive formalism by the courts is described, which is the deprivation of a person's access to the court, which manifests itself in various procedural forms at different stages of the process. Attention is drawn to such a legal phenomenon as "legal purism" – the most dangerous manifestation of excessive formalism. Separate court judgments are given, in which excessive formalism is used not only in the interpretation of procedural norms, but also in substantive law when assessing the legality of a decision (action, inaction) of a subject of authority. It is argued that the determination of the need to deviate from the strict interpretation of procedural norms should take place taking into account the specific procedural situation, in which the court should interpret the procedural norm in favor of the need to ensure the person's right to access to justice, if the deviation from certain formalities does not significantly affect the prerequisites of the right to appeal to the court and on the conditions to exercise this right, but at the same time it is necessary for the real provision of the person's right to access the court and the performance of the task of administrative (civil) judicial proceedings.

Key words: *administrative proceedings, civil proceedings, justice, procedural form, procedural formalism, excessive formalism, procedural norms, access to justice, fair trial, judicial protection, efficiency.*

Для будь-яких процесуальних досліджень основне значення має категорія процесуальної форми, яка є процесуальним регламентом здійснення правосуддя, від якості якого залежить ефективність судочинства в цілому. Досліджуючи цивільну процесуальну форму захисту попередньо ми з'ясували, що її зміст утворюють конструктивні частини у вигляді певних елементів процесуального законодавства, яке закріплює: які дії і в якій послідовності можуть здійснювати учасники процесуальних правовідносин; коло учасників процесуальних відносин, їх права і обов'язки; підвідомчість справ та окремих питань; в яких документах і як фіксуються владні акти, що приймаються в ході вирішення юридичних справ; строки вчинення процесуальних дій; види і джерела доказів; гарантії дотримання процесуальних норм, законності і обґрунтованості прийнятих актів; правила відшкодування витрат, пов'язаних з розглядом справ тощо [1, с. 26-27].

Такий стан процесуального регулювання порядку здійснення правосуддя в науковій літературі називається процесуальним формалізмом, що пов'язане з необхідністю неухильного дотримання судами процесуальної форми. Причому зазвичай єдиний порядок судового розгляду справ хоч й не враховує їх складності та матеріально-правових особливостей, але

завдяки використанню принципів верховенства права і процесуальної економії та суддівського розсуду при тлумаченні процесуальних норм дозволяє суддям ефективно забезпечувати виконання завдання судочинства і реалізацію гарантій права учасників справи на справедливий судовий розгляд [1, с. 318-320]. Разом з тим варто погодитись із висловленим в науковій літературі зауваженням про те, що формалізм у праві хоча і обмежує в певних випадках право особи на доступ до суду, проте необхідність його проявляється у більш серйозному ставленні особи до судового процесу, а також до потенційної можливості досудового врегулювання спору [2, с. 70].

Водночас судді, дотримуючись процесуальної форми, часто стають заручниками зайвого формалізму, позбавляючись необхідної дискреції у виправленні допущених учасниками справи неістотних процесуальних порушень. Так, в ряді випадків, неухильно дотримуючись процесуальної форми, судді часто вдаються до буквального або ж обмежувального тлумачення процесуальних норм, що призводить до створення учасникам справи перешкод у доступі до суду (як при зверненні до суду першої інстанції, так й при апеляційному та касаційному оскарженні судових рішень) або спричинення інших негативних наслідків в розвитку процесу, коли останній здійснюється не заради виконання завдання судочинства (адміністративного чи цивільного), а заради самого процесу, без врахування обставин конкретної справи та без оцінки на предмет дотримання права на справедливий судовий розгляд. Таке правове явище як в юридичній літературі, так й судовій практиці отримало назву “надмірний формалізм”. У трактуванні процесуального законодавства Верховний Суд визнає надмірний формалізм неправомірним обмеженням права на доступ до суду як елемента права на справедливий суд згідно зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3; 4].

Процесуальний формалізм та пов’язані з ним правові явища (надмірний формалізм, правовий пуризм) стосується передусім процесуальної форми захисту прав, яка неодноразово була предметом дослідження багатьох вчених-процесуалістів. Водночас таке негативне правове явище (феномен), як “надмірний формалізм” (включаючи “правовий пуризм”) в цивільному і адміністративному судочинстві частково було предметом уваги окремих науковців (зокрема Н. Ю. Сакари, Я. О. Берназюка, В. В. Гордєєва, Н. А. Гураленко, В. В. Заборовського). Варто визнати, що таке негативне для процесуальної діяльності явище підлягає дослідженню не лише з теоретичної точки зору, а й практичної, оскільки воно справляє реальний негативний вплив на результати розгляду конкретних судових справ і права конкретних учасників спірних правовідносин. Адже, як свідчить судова практика, вказане правове явище часто є причиною порушення права учасників справи на справедливий судовий розгляд і доступ до суду. А відтак, з’ясування правової природи надмірного формалізму та форм його прояву при трактуванні судами процесуального і матеріального права, на основі вивчення окремих наукових праць та судових рішень в конкретних судових справах, та визначення шляхів зменшення або уникнення його проявів в процесуальній діяльності суддів й ставить за мету наша стаття.

Для більш глибокого розуміння процесуального формалізму в сфері правосуддя спочатку коротко висвітлимо розуміння формалізму вченими-адміністративістами у діяльності органів публічної адміністрації. Так, зокрема, як зазначає О. І. Миколенко, формалізм у діяльності органів публічної адміністрації – це прихильність до дотримання зовнішніх формальностей на шкоду суті справи. На думку вченого, формалізм виникає там, де існує: 1) формально-бюрократичний підхід до вирішення питань (наприклад, невапливість у вирішенні питання, обов’язкове проходження декількох інстанцій і ін.); 2) перебільшена увага до букви закону, вимог традицій і звичаїв (тобто примітивне сприйняття правових приписів, традицій і звичаїв, невміння розрізнити «дух права» і «дух закону» від «букви закону»); 3) зловживання зовнішніми формами діяльності (наприклад, через постійні засідання працівник не може якісно виконувати свої обов’язки); 4) зайва увага до дотримання дрібних і другорядних формальностей, не вникаючи в суть справи, без глибокого вивчення (наприклад, необґрунтовані вимоги до оформлення заяви: від руки чи в друкованому вигляді;

витребування в особи даних про склад сім'ї, коли такі дані для вирішення справи не мають значення і ін.) [5, с. 157].

Дещо схоже розуміння процесуального формалізму й у вчених – суддів Верховного Суду. Так, Н. Ю. Сакара під процесуальним формалізмом розуміє вимогу неухильного виконання норм цивільного процесуального права під час розгляду та вирішення справи, яка поширюється не лише на суд, а й на всіх інших учасників судового процесу. При цьому, на думку автора, він є необхідною умовою належного відправлення правосуддя, оскільки завдяки йому використання судами дискреційних повноважень чітко обумовлено з вказівкою випадків та відповідного обсягу, чим запобігаються випадки свавілля, забезпечується передбачуваність застосування закону й, відповідно, дотримуються гарантії права на справедливий судовий розгляд [6, с. 85]. Я. О. Берназюк розглядає формалізм, здебільшого, як позитивне оціночне поняття, яке означає обов'язок всіх суб'єктів (суд, учасники судового процесу, суб'єкт владних повноважень) дотримуватися процедур, визначених законодавством, нехтування якими призводить до суттєвих негативних наслідків. На думку вченого, поняття “формалізм” використовується, головним чином, у процесі оцінки: дотримання судом вимог процесуального закону (доступ до суду, право на справедливий суд тощо); дотримання суб'єктом владних повноважень процедури прийняття рішень або вчинення дій (бездіяльності) [7].

Водночас, поряд із поняттям “процесуальний формалізм” виділяються поняття “надмірний формалізм” та “правовий пуризм”. Так, посилаючись на практику Європейського суду з прав людини, Верховний Суд в одній зі справ зазначив, що правомірний та розумний формалізм у процесі є позитивним й необхідним явищем, оскільки забезпечує чітке дотримання судами та учасниками розгляду певних правил процесу, проте надмірний формалізм заважає практичному та ефективному доступу до суду, не сприяє правовій визначеності, належному здійсненню правосуддя, у тому числі виконанні судового рішення та є порушенням статті 6 Конвенції (рішення ЄСПЛ від 28 жовтня 1998 року у справі «Перед де Рада Каваніллес проти Іспанії», від 13 січня 2000 року у справі «Мірагалль Есколано та інші проти Іспанії», від 08 березня 2017 року у справі «ТОВ «Фріда» проти України») [8].

Надмірний формалізм, як зазначають науковці, на відміну від процесуального формалізму, передбачає механічне дотримання норм процесуального права безвідносно до врахування доцільності цього, виходячи з конкретних обставин справи. Іншими словами, дотримання норм процесуального права здійснюється не задля належного відправлення правосуддя, а перетворюється у самоціль процесуальної діяльності суду. При цьому останній, як слушно зауважує Н. Ю. Сакара, не враховує “здійсненість” та доцільність вимог, що висуваються до процесуальних дій учасників судового процесу, об'єктивної можливості їх виконання при сумлінному ставленні осіб до своїх процесуальних прав та обов'язків, а також впливу наслідків їх невиконання на здатність здійснювати розгляд і вирішення цивільної справи. За загальним правилом, надмірний формалізм зовні проявляється у “законній” діяльності суду, однак остання має наслідком створення бар'єрів, що перешкоджають або унеможливають реалізацію права на справедливий судовий розгляд [6, с. 85]. Я. О. Берназюк надмірний формалізм, здебільшого, називає негативним оціночним поняттям, яке означає безумовну вимогу дотримуватися процедур, визначених законодавством, у ситуації, за якої негативні наслідки поступаються принципу розумності (доцільності, раціональності). Найнебезпечнішими сферами для використання надмірного формалізму, на думку вченого, є: 1) позбавлення особи доступу до суду; 2) визнання протиправним рішення (дії, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень, яке спрямоване на захист суспільних інтересів, що призводить до: нанесення суттєвої шкоди суспільним інтересам; уникнення правопорушником обов'язку виконувати або дотримуватися законодавства; звільнення правопорушника від відповідальності або, навпаки, безпідставне притягнення до відповідальності [7].

В одній зі справ Верховний Суд наголосив, що основними правилами (підходами) до відмежування формалізму від надмірного формалізму є: 1) суть, за загальним правилом, переважає над формою; 2) до вирішення публічно-правових спорів, за загальним

правилом, є незастосовними підходи кримінального процесу або процесу притягнення фізичної особи до адміністративної відповідальності, у частині оцінки процедурних порушень; 3) процедурні порушення суб'єкта владних повноважень, рішення (дії, бездіяльність) якого оцінюються судом, не можуть легалізувати сутнісні порушення суб'єкта приватного права (порушення з боку одного суб'єкта не можуть легалізувати порушення з боку іншого суб'єкта); 4) процедура вторинна якщо рішення суб'єкта владних повноважень: відповідає визначеним законом завданням (функціям) такого суб'єкта; має легітимну ціль; законодавство не містить імперативних заборон або наслідків недотримання таких процедур; 5) якщо є доступ до суду, «правопорушник» доводить, у першу чергу, сам факт відсутності правопорушення, що дозволяє суду оцінити суть відповідного правопорушення; 6) за порушення процедури, у першу чергу, має нести відповідальність посадова особа, яка допустила таке порушення, а не страждати суспільні (публічні) інтереси або інтереси держави; 7) визнання протиправним рішення (дії, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень з огляду на процедурні порушення, за загальним правилом, не повинно позбавляти (звільняти) його від обов'язку невідкладно прийняти нове рішення у відповідних правовідносинах з дотриманням процедури; 8) дотримання формальних процедур вимагає законодавство, а не дотримання деяких формальних процедур вимагає об'єктивна ситуація (доцільність, раціональність, домірність) [9].

Верховний Суд, з посиланням на практику Європейського суду з прав людини, зазначив, що «надмірний формалізм» може суперечити вимозі забезпечення практичного та ефективного права на доступ до суду згідно з пунктом 1 статті 6 Конвенції; це зазвичай відбувається у випадку особливо вузького тлумачення процесуальної норми, що перешкоджає розгляду позову заявника по суті, із супутнім ризиком порушення його чи її права на ефективний судовий захист (рішення ЄСПЛ у справі *Zubac v. Croatia* («Зубац проти Хорватії») від 05 квітня 2018 року) [10; 11].

Основними проявами зайвого формалізму є створення судом процесуальних перешкод в реалізації процесуальних норм учасниками справи, суворе трактування національним законодавством процесуального правила, повернення адміністративного позову з формальних підстав, що унеможливило доступ позивача до правосуддя для повного захисту своїх прав та інтересів шляхом судового розгляду справи [12, с. 353].

Найбільш поширеною сферою застосування судами надмірного формалізму є позбавлення особи доступу до суду, що проявляється в різних процесуальних формах на різних стадіях процесу. Наприклад, на стадії апеляційного перегляду «надмірний формалізм» часто проявлявся у поверненні апеляційної скарги, поданої безпосередньо до апеляційного суду (а не через суд першої інстанції) [13]; а також при вирішенні апеляційними судами клопотань про поновлення строку на апеляційне оскарження [14] або поверненні апеляційних скарг за наявності у суду процесуальної можливості пересвідчитись у наявності в особи відповідних повноважень під час розгляду справи [15], зокрема при зазначенні адвокатом в ордері назви органу, в якому надається правова допомога [16], а також при перевірці правильності заповнення реквізитів наданого стороною платіжного доручення про сплату судового збору [17].

Водночас, як слушно зауважують В. В. Гордєєв і Н. А. Гураленко, найчастіше зайвий формалізм допускається саме на стадії відкриття провадження в справі [12, с. 350]. Згідно з усталеною практикою Європейського суду з прав людини, реалізуючи положення Конвенції, необхідно уникати занадто формального ставлення до передбачених законом вимог, оскільки доступ до правосуддя повинен бути не лише фактичним, але й реальним. Надмірний формалізм при вирішенні питання щодо прийняття позовної заяви або скарги є порушенням права на справедливий судовий захист [18]. Верховний Суд, з посиланням на практику Європейського суду з прав людини, неодноразово висловлював правову позицію про те, що суворе трактування національним законодавством процесуального правила (надмірний формалізм) може позбавити заявників права звертатися до суду (рішення ЄСПЛ від 28 жовтня 1998 року у справі «Перес де Рада Каванил'єс проти Іспанії») [19; 17]. Тому Верховний Суд звертає увагу на те, що суду слід уникати зайвого і не виправданого надмірного

формалізму у застосуванні норм процесуального права, які впливають на саму суть доступу до правосуддя [20].

Водночас, як Європейський суд з прав людини, так й Верховний Суд, вважаючи за необхідне при застосуванні процесуальних норм уникати надмірного формалізму, який може вплинути на справедливість провадження, при цьому наголошують на необхідності уникати надмірної гнучкості, яка призведе до анулювання вимог процесуального законодавства [21; 22; 23]. Останнє правове явище (надмірну гнучкість) науковці визначають як негативне оціночне поняття, яке означає нехтування процедурою, визначеною законодавством, у ситуації, за якої негативні наслідки недотримання такої процедури переважають принцип розумності (доцільності, раціональності) [7]. Разом з тим, при застосуванні процесуальних норм може виникати таке негативне правове явище, як “правовий пуризм”, який визнають крайнім проявом надмірного формалізму [6, с. 85] і розглядають як обмеження гарантій права доступу до суду [2, с. 69], та під яким розуміють надмірно формальне, бюрократичне застосування правових норм й вчинення дій, що мають юридичне значення, безвідносно врахування їх доцільності виходячи з обставин конкретної справи й необхідності забезпечення ефективного захисту прав, свобод та інтересів в цивільному або іншому судочинстві, що призводить до порушення права на справедливий судовий розгляд. Правовий пуризм може носити як добровільний характер й проявлятися в діяльності окремих осіб-бюрократів, так і бути вимушеним через санкціонування державою, яка обмежує реалізацію дискреційних повноважень суб’єктів правозастосування, не допускаючи відступ від правових приписів [24, с. 162]. Поняття “пуризм” загальноприйнято розуміти як надмірне прагнення до чистоти, переваги форми над змістом [25].

Верховний Суд, з посиланням на рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сутяжник проти Росії» (заява № 8269/02), зробив висновок, що “правовий пуризм” – невідступне слідування вимогам процесуальних та/або процедурних норм; надмірно формально суворе (бюрократичне) застосування правових норм й вчинення дій, що мають юридичне значення, без врахування їх доцільності (розумності, добросовісності), обставин конкретної справи, а також необхідності забезпечення ефективної реалізації та/або захисту прав особи та суспільних (публічних) інтересів. Не може бути скасоване правильне по суті судове рішення та не може бути відступлено від принципу правової визначеності лише задля правового пуризму, судове рішення може бути скасоване лише з метою виправлення істотної судової помилки [9].

Водночас варто погодитись із провідними вченими-процесуалістами, які вважають, що з метою недопущення надмірного формалізму або правового пуризму суд у разі виникнення потреби відступу від положень чинного процесуального законодавства зобов’язаний в обов’язковому порядку мотивувати доцільність цього, посилаючись на необхідність дотримання принципу пропорційності з метою збереження балансу між приватними та публічними інтересами [6, с. 85-86].

Наведені вище приклади із судової практики та наведені науковцями підходи свідчать, що надмірний формалізм передусім є процесуальним явищем. Водночас існують випадки, передусім в адміністративному судочинстві, коли надмірний формалізм застосовується й при трактуванні норм матеріального права при оцінці правомірності рішення (дії, бездіяльності) суб’єкта владних повноважень. Так, в одній зі справ, Верховний Суд зазначив, що суди не повинні допускати надмірного формалізму при наданні правової оцінки правомірності прийнятих рішень або вчинених дій (бездіяльності) суб’єктів владних повноважень під час проведення планових чи позапланових заходів, та враховувати явно недобросовісну поведінку суб’єкта господарювання, яка унеможливила дотримання встановленого порядку здійснення перевірки [26]. Ще в одній справі Верховний Суд звернув увагу адміністративних судів на важливість дотримання принципу офіційного з’ясування всіх обставин у справі та уникнення надмірного формалізму, та зазначив, що під час оцінки рішень суб’єктів владних повноважень на їх відповідність критеріям, визначеним частиною другою статті 2 КАС України, суди повинні уникати надмірного формалізму, а констатуючи порушення відповідачем процедури розгляду справи про накладення на позивача штрафу за порушення

законодавства у сфері праці, також перевірити доводи позивача щодо суті виявлених під час проведення інспекційного відвідування порушень законодавства у сфері праці [27]. В іншій справі Верховний Суд погодився із висновком судів попередніх інстанцій, що відсутність підтвердних документів на транспортні засоби, на яку відповідач вказує як порушення тендерної документації, є надмірним формалізмом. Адже зрозумілим є те, що вказана вимога тендерної документації покликана на підтвердження учасником торгів наявності в нього матеріально-технічної бази, яка дає можливість виконати зобов'язання перед замовником торгів у випадку перемоги. І в межах конкретного завдання є машини/механізми, без наявності яких неможливо його виконати [28]. Ще в одній справі Верховний Суд визнав, що суд першої інстанції не надав правової оцінки аргументам позивача про відсутність у його діях ознак дисциплінарного проступку, вдавшись до надмірного формалізму з тих підстав, що оскаржуване рішення ВРП є лише кінцевим кадровим рішенням, що позбавило позивача права на справедливий та повноцінний судовий розгляд його справи [29]. Отже, проаналізовані вище судові рішення свідчать, що в матеріально-правовому аспекті надмірний формалізм застосовується як суб'єктами владних повноважень при прийнятті ними оскаржуваних рішень (дій, бездіяльності), так й судами нижчих інстанцій при оцінці правомірності оскаржуваних рішень суб'єктів владних повноважень. Причому в першому випадку суд перевіряє дотримання суб'єктом публічної адміністрації дискреційних повноважень, а в другому сам використовує дискреційні повноваження для кваліфікації оскаржуваних рішень суб'єктів владних повноважень як таких, що прийняті з надмірним формалізмом; в свою чергу суд апеляційної чи касаційної інстанції може робити висновок про помилковість застосування судом першої інстанції надмірного формалізму при оцінці правомірності рішення (дії, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень.

Таким чином, проаналізовані нами форми прояву надмірного формалізму в судовій практиці свідчать, що надмірний формалізм зустрічається при трактуванні норм як процесуального, так й матеріального права. При трактуванні норм процесуального права надмірний формалізм перш за все неправомірно обмежує право на доступ до правосуддя як елемента права на справедливий суд (тобто право на звернення до суду як процесуальний аспект права на судовий захист), створюючи сторонам непропорційні перешкоди, не пов'язані із необхідністю суворого дотримання процесуальної форми (якщо такі перешкоди нівелюють саму сутність права на доступ до суду), застосування тих чи інших вимог якої за конкретних обставин буде очевидно нерозумним і недоцільним. Із надмірним процесуальним формалізмом, як найбільш небезпечний прояв останнього, пов'язане таке правове явище, як правовий пуризм – буквальне або обмежувальне тлумачення і застосування процесуальних норм без врахування обставин конкретної справи, коли надається безумовна перевага формі над змістом. Визначення необхідності (доцільності) відступу від суворого трактування процесуальних норм має відбуватись з урахуванням конкретної процесуальної ситуації, в якій підлягає застосуванню та чи інша процесуальна норма, тлумачення якої має здійснюватися судом на користь необхідності забезпечення особі її права на доступ до правосуддя, якщо відступ від певних процесуальних формальностей істотно не впливає на умови реалізації права на пред'явлення позову чи подання апеляційної скарги, але водночас є необхідним для реального забезпечення особі права на доступ до правосуддя та виконання завдання адміністративного (цивільного) судочинства, яке має превалювати над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі і реалізовуватись з урахуванням принципу верховенства права, забезпечуючи гарантії права на справедливий судовий розгляд. В свою чергу, надмірний формалізм при оцінці правомірності рішення (дії, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень може позбавити особу судового захисту (задоволення позову) лише через те, що оскаржуване рішення суб'єкта владних повноважень формально відповідає процедурі його прийняття та критеріям, встановленим у ч. 2 ст. 2 КАС України, проте порушує принцип верховенства права або створює ситуацію, коли форма переважає над змістом суті того питання, яке було предметом розгляду і свідчить про явно непропорційне втручання суб'єкта владних повноважень у відносини за участю приватної особи.

Список використаних джерел:

1. Короед С. О. Процесуальне забезпечення ефективності цивільного судочинства: дис. ... докт. юрид. наук. К., 2014. 489 с.
2. Заборовський В. В., Стойка А. В. Правовий пуризм та формалізм у праві в світлі реформування процесуального законодавства України. Актуальні проблеми судового права: матеріали міжнар. конф., присвяч. 70-річчю з дня народж. проф. І. Є. Марочкина (м. Харків, 31 травня 2019 р.). Харків: Право, 2019. С. 68–72.
3. Постанова Верховного Суду від 05 серпня 2020 року, судова справа № 177/1163/16-ц. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/90847615>.
4. Постанова Верховного Суду від 22 липня 2021 року, судова справа № 340/141/21. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/98493712>.
5. Миколенко О. І. Формалізм та правовий нігілізм у діяльності органів публічної адміністрації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2012. Вип. 19. Том 3. С. 156–158.
6. Сакара Н. Ю. Феномен формалізму в цивільному судочинстві. Проблеми законності. 2018. Вип. 143. С. 77–89.
7. Берназюк Я. Формалізм та надмірний формалізм: особливості адміністративного судочинства: програма підготовки для підтримання кваліфікації суддів окружних адміністративних судів, 24 лютого 2023 року. URL: <https://constitutionalist.com.ua/formalizm-ta-nadmirnij-formalizm-osoblyvosti-administrativnoho-sudochynstva/>.
8. Постанова Верховного Суду від 18 січня 2023 року, судова справа № 2-246/10 (провадження № 61-6908св22). URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108553596>.
9. Постанова Верховного Суду від 16 березня 2023 року, судова справа № 400/4409/21. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/109601428>.
10. Постанова Верховного Суду від 20 липня 2023 року, судова справа № 420/8355/22. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/112325311>.
11. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05 червня 2019 року, судова справа № 760/20599/15-ц. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/83000575>.
12. Гордєєв В. В., Гураленко Н. А. Надмірний формалізм в адміністративному судочинстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 350–353. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/88.pdf.
13. Постанова Верховного Суду від 03 березня 2020 року, судова справа № 753/14240/19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/88016682>.
14. Постанова Верховного Суду від 19 серпня 2020 року, судова справа № 753/5153/18. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/91104431>.
15. Постанова Верховного Суду від 25 січня 2023 року, судова справа № 235/8501/21. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108653836>.
16. Постанова Верховного Суду від 18 травня 2023 року, судова справа № 754/12387/21. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/111159900>.
17. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 вересня 2020 року, судова справа № 9901/144/20. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/92270732>.
18. Постанова Верховного Суду від 04 липня 2023 року, судова справа № 203/2741/22. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/112058183>.
19. Постанова Верховного Суду від 15 лютого 2023 року, судова справа № 462/601/22. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/109156981>.
20. Постанова Верховного Суду від 16 березня 2020 року, судова справа № 803/97/19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/88294825>.
21. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «ТОВ «Фріда» проти України» від 08 грудня 2016 року (Заява № 24003/07). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c83#Text.
22. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 січня 2021 року, провадження № 11-260cap20. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/95177459>.

23. Постанова Верховного Суду від 13 квітня 2022 року, судова справа № 283/2629/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103986046>.

24. Сакара Н. Ю. Правовий пуризм та спроба його «легалізації» в проекті Цивільного процесуального кодексу. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.). Київ, 2017. С. 159–164.

25. Постанова Верховного Суду від 18 січня 2023 року, судова справа № 500/26/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108463675>.

26. Постанова Верховного Суду від 01 травня 2023 року, судова справа № 540/913/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110568942>.

27. Постанова Верховного Суду від 01 листопада 2022 року, судова справа № 640/6452/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107152029>.

28. Постанова Верховного Суду від 15 вересня 2022 року, судова справа № 200/6861/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106264211>.

29. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 09 вересня 2021 року, судова справа № 9901/624/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100359545>.

